

PAPER DETAILS

TITLE: ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK TARTİSMALARI EKSENİNDE GÖÇMENLERİN HÂKİM TOPLUMA
UYUMU

AUTHORS: Baris AGIRKAN

PAGES: 29-41

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1177315>

ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK TARTIŞMALARI EKSENİNDE GÖÇMENLERİN HÂKİM TOPLUMA UYUMU

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Arş. Gör. Dr. Barış ÇAĞIRKAN

Bitlis Eren Üniversitesi

Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü

bcagirkan@gmail.com

ORCID: 0000-0002-0013-1831

Gönderim Tarihi: 08.04.2020 Kabul Tarihi: 17.06.2020

Alıntı: ÇAĞIRKAN, Barış (2020). "Çokkültürlülük Tartışmaları Ekseninde Göçmenlerin Hâkim Topluma Uyumunu" *AHBV Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (2) 29-41.

ÖZ: Çokkültürcülük ilk toplumlardan itibaren hemen her dönemde görülen bir olgu olmasına rağmen son dönemde artan kitle iletişim ve ulaşım teknolojileri, küreselleşme, ulus aşırı göçler, artan mobilizasyon ve genişleyen sosyalizasyon süreçlerinden dolayı günümüz toplumları daha fazla çokkültürlü bir yapıya sahiptir. Bu durum hâkim toplum yapısı içinde daha fazla farklı sosyolojik azınlıkların bir arada varlığını sürdürmesi anlamına gelmektedir. Farklı kökenlerden gelen etnik azınlık ve hâkim toplum yapısı içinde kendini farklı konumlandıran sosyolojik azınlık gruplarının uyumu tarihsel olarak farklı dönemlerde farklı şekilde tartışılmıştır. Birçok nedenden dolayı farklı ülkelere göç eden veya göç etmek zorunda kalan göçmen grupların hâkim topluma uyumu noktasında siyasal erki elinde bulunduran yöneticiler dönemselsel olarak farklı politikalar üretmiştir. Ulus devlet anlayışının egemen olduğu dönemde, göçmen grupların sahip olduğu bütün farklılıkları arkada bırakarak hâkim topluma uyum sağlanacağına yönelik politikalar yerine son dönemlerde salata modeli anlayışına geçilerek göçmen grupların kökenlerinden getirdikleri farklılıkları koruyarak hâkim topluma uyumuna imkân veren çokkültürlü politikalar uygulanmaya başlamıştır. Çokkültürlü politikalar toplumsal bütünleşmeyi sağlamayı amaçlamasına rağmen, artan kitle iletişim ve ulaşım teknolojileri göçmen grupların sosyolojik azınlıklar olarak kökenleri ile olan bağlarını sürdürmesine/güçlendirmesine yardımcı olmakta ve bu grupların ev sahibi topluma uyumu zorlaşmaktadır. Bu bağlamda sosyolojik azınlık grubu olarak göçmenlerin hâkim topluma uyumu karmaşık bir hal almaktadır. Çalışma kapsamında sosyolojik azınlık grubu olarak göçmenlerin ana akım toplum yapısına uyumu tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çokkültürcülük, Sosyolojik Azınlıklar, Göçmen, Uyum.

Multicultural Discussions and Adaptation of Migrants to the Mainstream Society

ABSTRACT: Although multiculturalism is a phenomenon that has been a reality in almost every period since the earliest communities, contemporary societies have a more multicultural structure due to the increasing mass communication and transportation technologies, globalisation, world-wide migration, increased mobilisation and expanding socialisation processes. This means that more different sociological minorities coexist within the mainstream social structure. Ethnic minority from different origins and adaptation of sociological minority groups that position themselves differently within the mainstream social structure have been discussed diversely in different periods. The rulers with the political power and authority in their hand have periodically produced different policies regarding the adaptation of migrant groups that migrated or had to migrate to different countries to the mainstream society. In the period prevailed by the nation-state understanding, instead of the policies aiming to adapt to the mainstream society by leaving behind all the differences that immigrant groups have, multicultural policies have started to be applied which enables these groups to adapt to the mainstream society by preserving the differences brought by them from their origins. Although multicultural policies aim to achieve social integration, increasing mass communication and transportation technologies help immigrant groups maintain/reinforce their ties with their origins as ethnic minorities, and so it proves difficult for these groups to adapt to the mainstream society. In this context, as a sociological minority group, the adaptation of immigrants to the mainstream society becomes very complicated. This study is intended to discuss the adaptation of immigrants to the mainstream society as a minority group.

Key Words: Multiculturalism, Sociological Minorities, Immigrant, Adaptation.

Giriş

Kültür kavramı, sosyal bilimlerde tanımlanması en güç kavramlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kültür kavramı, ilk ortaya çıktığı andan itibaren tarihsel dönem içinde farklı anlamlarda kullanılmıştır. Örneğin kültür kavramı ilk olarak "yerleşik hayata geçişin bir simgesi olarak hayvanların ve ekinlerin yetiştirilmesi (cultivation)" anlamında kullanılmıştır (Grisvold, 1994: 7). Kültür bu anlamda insanoğlunun kendi "biricikliğini" simgelemektedir. Bu

yönüyle de kültür eşsizdir. Tarih boyunca her topluluk kendi eşsiz kültürünü yaratmıştır. İnsanlık doğal durumda olan şeyleri kendi duygu, düşünce ve algılarına göre şekil vermeye başlamıştır (Çağırkan, 2017: 157). Farklı disiplinler kültür kavramını temel alanlarına bağlı olarak farklı şekillerde tanımlamıştır. Kymlicka'ya göre, bu sorunun kaynağı kültür kavramının sözlük tanımından kaynaklanmaktadır. Oxford İngilizce Sözlüğü kültürü; “bir grubun, bir halkın adetleri ya da medeniyeti” olarak tanımlamaktadır (2015: 52). Kültür kavramı, bu tanımına göre bir sosyolojik azınlık grubunun¹ adetleri anlamına geliyorsa, modern toplumlarda ana akım toplum yapısı içinde bulunan tüm farklı hayat tarzı kümelerinin, sosyal hareketlerin ve gönüllü birliklerin kendi kültürleri vardır. Bu bağlamda kültür kavramı çoğulcu bir yapı ve anlam kazanmış olmaktadır. Kültür kavramının bu çoğulcu yapısına paralel olarak farklı kökenlerden gelen sosyolojik azınlık gruplarının hâkim toplum yapısı içinde kendi kültürlerini devam ettirme eğilimleri çokkültürlü siyasaların siyasal erki elinde bulunduran yöneticiler tarafından uygulanmaya başlanmasına neden olmuştur. Kültür kavramı kendi içinde çoğulcu veya çoklu anlayışı barındırdığı için etnisite olarak en homojen toplum yapıları bile bir anlamda çokkültürlü bir yapıya sahip olmaktadır; çünkü “hemen hemen her toplumda sınıf, toplumsal cinsiyet, cinsel tercih, din, ahlaki inanış ve politik ideoloji temelinde bir dizi farklı birlikler ve gruplar” vardır (Kymlicka, 2015: 52). Bu grupların hepsi farklı etmenler üzerinden kendi birliklerini, topluluklarını, ideolojilerini, hayat tarzlarını belirlemektedir. Bu farklılıklar aynı zamanda bu grupların farklı kültürlerle sahip olduğu anlamına da gelmektedir. Bu bağlamda hemen hemen her toplum yapısında bu grupların örneklerine rastlamak mümkün olduğundan, neredeyse bütün toplumların giderek daha fazla çokkültürlü² siyasaları benimsediği veya benimsemek zorunda kaldığını söylemek mümkündür.

Günümüz toplumları tarih boyunca neredeyse hiçbir dönemde görülmeyen bir mobilyasyon, geniş sosyalizasyon alanları ve uluslararası göçlere şahit olmuştur. Bu göçler toplum yapılarını değiştirdiği gibi hâkim toplum yapısı içinde farklı sosyolojik azınlık grupları için hâkim topluma uyum sorununu gündeme getirmiştir. Bu soruna temel anlamda Kanada, Avustralya ve bazı İskandinav ülkeleri çokkültürlülük politikaları ile cevap aramıştır. Çokkültürcülük tartışmaları çerçevesinde ele alınan bu siyasalar öncelikle farklı algılara sahip sosyolojik azınlık gruplarının farklılıklarını koruyarak hâkim topluma entegrasyonunu temel almıştır. Ancak bu siyasalar hâkim toplum içinde bütünleşmeyi sağlamaya yönelik olduğu kadar bütünleşmeye zarar verebilecek unsur olarak da değerlendirilmiştir. Farklı kökenlerden gelen sosyolojik azınlık grupları çokkültürlü toplum yapıları içinde diğer gruplarla çok fazla sosyalizasyon sürecine dahil olmazlar. Gruplar aralarında bazı hassas noktalara temas edildiğinde gruplar arasında çatışma çıkma ihtimali her zaman vardır. Örneğin Londra’da yaşayan Filistin ve İsrailli sosyolojik azınlık grupları arasında siyasi nedenlerden dolayı çatışma çıkma ihtimali yüksektir. Bu durum farklı bir toplum yapısı içinde varlığını sürdüren iki sosyolojik azınlık grubunun çatışmasından ziyade hâkim toplum yapısının bütünlüğüne zarar veren bir durum olarak görülür.

Bu çalışma kapsamında küreselleşme, ulus aşırı göçler ve mobilizasyon süreçleri sonucunda günümüz toplumlarının giderek daha fazla çok kültürlü bir yapıya sahip olması ve artan çokkültürcülük tartışmaları çerçevesinde hâkim toplum yapısı içinde farklı sosyolojik azınlık gruplarının uyum ve bütünleşme süreci tartışılmıştır.

Çokkültürlülük

Çokkültürlü toplumlar sadece günümüz toplum yapılarının bir özelliği değildir. Tarih boyunca, farklı şekillerde çokkültürlü toplum yapıları her dönemde var olmuştur. Bütün ulus devlet formundaki toplumların yapılarına bakıldığında “içerdikleri sosyolojik azınlık gruplarının çeşitliliğinden dolayı çokkültürlü toplumlar olduklarını” söylemek yanlış olmayacaktır (Cuche, 2004: 143). Tariq Modood’a göre “geçmişte, özellikle Avrupa’nın ulus devletlerinin dışında kalan dün-

¹ Sosyolojik azınlık grubu makale kapsamında üyeleri arasında etkileşim olan, ortak amaç ve çıkarlara sahip, belirli değer ve normları paylaşan her türlü insan birlikteliğini ifade etmektedir.

² Çokkültürlülük makale kapsamında farklı sosyolojik azınlık gruplarının hâkim topluma uyumu ve bütünleşmesine yönelik siyasaları ifade etmektedir.

yada, birçok çokkültürlü toplum var olmuştur. Dinsel çoğulculuk ve uyum seviyelerinin Batı Avrupa ülkelerinde, ancak yakın tarihlerde rastlayabileceğimiz seviyelerden bile daha yüksek olduğu Osmanlı Devleti bunlardan biridir” (Modood, 2014: 18). Modood imparatorluk toplum yapılarının, genişlemeci siyasetlerinin bir sonucu olarak çeşitli sosyolojik azınlık grupları bünyesinde barındırdığını ve Osmanlı Devleti gibi günümüzde çokkültürlü siyasaların yaygınlaşmaya başlamasından çok daha önce etnik ve dinsel çoğulculuk olduğunu ve farklı sosyolojik azınlık gruplarının hâkim toplumla bütünleştiğini söylemiştir. Bu bağlamda çokkültürlülük geçmiş dönemlerde de görülen bir durumdur. Ancak çokkültürlülüğün tartışılmaya başlandığı dönem ise 1990’lı yıllardan sonra olmuştur. Kavram olarak çoğulculuğu temsil eden çokkültürlülük tartışmaları Kanada, Avustralya ve Amerika Birleşik Devletleri gibi farklı kökenden gelen toplulukların tanınma, insan hakları ve eşitlik taleplerinin siyasal erk tarafından gündeme alınması ile artmıştır. Çokkültürlülük bu noktada siyasal erkin farklı kökenden gelen toplulukların veya kendini hâkim kültürden farklı konumlandıran grupların uyum ve bütünleşme siyasaları olarak değerlendirilmiştir.

Günümüz toplumlarında çoğulculuktan anlaşılan ister ırk, kültür ya da etnisite olsun, toplumlar her zaman kültürel olarak çeşitlilik arz” etmiştir (Doytcheva, 2009: 16). “Kültürel çeşitlilik tarihte azınlıklar ve göçmenler söz konusu olduğunda değerlendirilen bir olgu olmasına rağmen, günümüzde kültürlerin yüksek düzeyde etkileşim içerisinde olması toplumların giderek çokkültürlü yapılara doğru evrilmesinde” en etkili faktördür (Göker, 2015: 143). Küreselleşmenin etkisini arttırması ile birlikte ulus devlet siyasaları tartışmaya açılmış ve ulus devletin sahip olduğu klasik vatandaşlık anlayışının yaşam pratiklerini içeren kültürel aidiyetlere kapalı türdeş (benzeşmeye dayalı) bir yaklaşım içerdiği eleştirisi artmıştır. Özellikle 1990’lı yıllarda Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin (SSCB) dağılması sonrasında yükselen milliyetçi ideolojiler ve bunlara bağlı yaşanan çatışmalar dikkate alındığında gerek siyaset gerekse de sosyal bilimlerde çokkültürlülük kavramı üzerinde fazlaca durulması son derece anlamlıdır. Günümüzde toplumlarının yapısı farklı grup veya topluluklardan oluştuğu için “varlığının gereği olarak çeşitlilik arz etmektedir” (Bağlı-Özensel, 2013: 11). Değişen siyasal konjonktüre bağlı olarak farklı kökenlerden gelen sosyolojik azınlık gruplarının siyasal talepleri artmaktadır. Günümüz toplum yapılarının hemen hemen tamamının etnik, dinsel, mezhepsel vb. gibi farklı gruplardan oluşan heterojen yapılar olduğunu düşündüğümüzde bu taleplerin artması son derece doğaldır.

Siyasal perspektif dışında çokkültürlülük ve çokkültürcülük tartışmaları genel olarak 1950’li yıllarda başlamıştır. “Çokkültürlü” ve “çokkültürlülük” sıfat olarak ise ilk kez 1941 yılında İngilizcede eski milliyetçiliklerin bir anlam ifade etmediği, önyargısız bireylerden oluşan kozmopolit bir toplumu nitelendirmek için kullanılmıştır (Lacorne, 1967 aktaran Dotcheva, 2009). Kavram olarak sözlüğe girmesi ise, ancak 1989 yılında İngilizce Oxford Sözlükte yer alması ile olmuştur (Doytcheva, 2009: 15-16). Çokkültürlülük kavramı toplumsal bir siyasa olarak ise ilk defa Kuzey Amerika, Kanada ve Avustralya’da 1970’li yıllarda ortaya çıkmıştır. Çokkültürlülük kavramının bu toplumlarda siyasi olarak tartışılmaya başlanmasının sebebi ise “Kanada’da Quebec’li azınlığın, yerli ya da göçle gelen diğer azınlık grupların isteklerine cevap vermek için resmi olarak çokkültürlü politika uygulama çalışmalarına başlaması” ile olmuştur (Cuche, 2004: 143).

Farklı köken, etnisite, din, dil gibi özelliklere sahip grupların karşılaşması, etkileşime girmesi, sosyalizasyon süreçleri yaşamaları tam anlamıyla bir değişimi ortaya koymasa da beraberinde bir değişimi kaçınılmaz hale getirir. Özellikle, “savaş ve fetih, sürgün ve köleleştirme, göç dalgaları ve din değiştirme, kimliğin kültürel içeriklerinde derin değişikliklere sebep olan belli başlı olaylardır” (Smith, 2010: 49). Günümüz toplumlarında ise kültürel homojenliğin bir başka kaynağı da mobilizasyon süreçlerinde yaşanan gelişmelerdir. Mekânsal yer değiştirme imkânlarının artması toplumsal aktörlerin daha fazla hareket halinde olmasına imkân sağlamaktadır. Mobilizasyon süreçlerinin artması bir anlamda uluslararası göç süreçlerinin hızlanmasına yol açmıştır. Bu durum uluslararası göçleri bütün toplumları etkileyen küresel bir olgu olarak ortaya çıkarmıştır. Günümüzde farklı kaynaklara göre uluslararası göçmenlerin sayısı 200 milyona yaklaşmaktadır. Yüzyılın başındaki kıtalararası göçü, “kısa mesafe göçleri, gidiş-gelişli hareketler, dolaşım hareketleri ve göç deneyimine başka bir anlam kazandıran ulus ötesi

diaspora” izlemiştir. Özellikle 1990’lı yıllarda ortaya çıkan çokkültürlü siyasaların etkisi ile göçmen grupların ulus ötesi diaspora bağına devam ettirmesi, anavatanları ile ilişkilerini koparmak zorunda kalmamaları ve en önemlisi bu ulus ötesi diaspora bağından dolayı hâkim toplum üyeleri tarafından daha az suçlanmaları sağlanmıştır. Her ne kadar uzak olsa da göçmen grupların etnik, dinsel veya kültürel kökenlerinden getirdiği farklılıkları korumaları kökenlerinden tam anlamıyla kesin bir kopuş yaşamalarını engellemiştir. Bu sayede anavatanlarından uzak olmalarına rağmen göçmen gruplarda etnik kimlik algıları canlılığını korumaya devam edebilmektedir (Doytcheva, 2009: 10-11).

Farklı toplumların/toplulukların tek bir siyasi örgütlenme biçimi etrafında toplanması; farklı kökenlerden gelen kültürel, dini, etnik toplulukların irade dışında bir toplumdan diğerine göçmek durumunda olduğu gibi irade dışı” olabilir (Kymlicka, 2015: 41). Eski komünist blok ve Üçüncü Dünya ülkeleri de dâhil olmak üzere; sınırların, önceden var olan ve genel olarak öz yönetimli kültürlerin yaşadığı toprakları içine alacak şekilde çizilmesi dünya üzerinde birçok ülkenin çokuluslu bir yapıya dönüşmesine neden olmuştur (Kymlicka, 2015: 44). Castles ve Miller (2008: 361-367) “göç alan ülkelerin tarihsel süreç boyunca üç aşamadan geçerek çokkültürlülüğe ulaştığını söylemiştir. Bu aşamalar; kademeli ayrımcı model, asimilasyoncu model ve çokkültürlülüktür”. Kademeli ayrımcılık modeli, ulusun hâkim tanımının doğum ve soy birliğine dayandığı ülkelerde uygulanmıştır. Hâkim toplum içindeki baskın grup, farklı sosyolojik azınlık gruplarını ve onların çocuklarını ulusun üyeleri olarak kabul etmekte gönülsüzdür. Bu gönülsüzlük, dışlayıcı göçmen politikaları, kısıtlayıcı vatandaşlığa kabul kuralları ve göçmenler ülkesi olmamaya dair ideolojiyle ifade edilmiştir. Sonuç olarak kademeli ayrımcılık, farklı sosyolojik azınlık gruplarını toplumunun belli alanlarına dâhil edilip, diğer alanlarına erişimlerinin engellenmesi anlamına gelir (Göker, 2015: 134).

Asimilasyon modeli ise hâkim topluma dâhil olmak için sosyolojik azınlık gruplarının sahip oldukları farklılıklardan tamamen vazgeçerek hâkim toplum içinde paylaşılan ortak değerleri, tutumları, dili, kültürü, dini benimsemesi, içselleştirmesi ve benliğini bu yönde tekrar inşa etmesidir. Asimilasyon modeli daha çok ulus devlet yapılarında uygulanan bir siyasa olarak ortaya çıkmıştır. Asimilasyon modeline aynı zamanda eritme potası (melting pot) ismi de verilmiştir. Bütün farklılıkların tek bir potada eritilerek hâkim toplumun niteliklerine uygun biçimde tekrar inşa edilmesidir. Asimile edilemeyecek olarak değerlendiren grupların hâkim toplum içindeki artışı sonucunda eritme potasının asıl aktörleri olan bu gruplar köken arayışına girerek köklerini keşfetmeye başlamışlardır. Asimilasyon modeli bu gruplara kökenlerini unutturmak ve hâkim toplumun ortak değerleri çerçevesinde yeniden bir kimlik, aidiyet ve bilinç inşa etmekten ziyade tam tersi yönde etki ederek grupların kökenlerini daha fazla merak etmelerine ve köken arayışına girmelerine neden olmuştur.

Köken ülkelerinden uzakta farklı bir toplum yapısı içinde doğan sosyolojik azınlık gruplarının üyelerinin köken arayışları siyasal talebe dönüştüğünde, gücü elinde bulunduran siyasal erk bu grupların hâkim topluma uyum ve bütünleşme süreçlerini kolaylaştırmaya yönelik bazı politikalar üretir. Bu siyaset algısı değişimi sosyolojik azınlık gruplarının kökenlerinden getirmiş oldukları farklılıklardan vazgeçmeden yani eritme potasında bu farklılıkları eritmeden hâkim toplumla bütünleşmesine imkân verir. Salata modeli olarak ifade edilen bu modelde farklı kökenlerden gelen sosyolojik azınlık grupları hâkim topluma uyum ve bütünleşme sürecinde farklılıklarını koruyabilirler.

Başka bir ifadeyle siyasi yapı tarafından kabul edilmiş ve bu anlamda kurumsallaşmış kültürel çoğulculuk tam anlamıyla uygulanmasa bile “ulus devletten önce var olan çoğulculuk siyasalarının ötesine geçen bir ortak mevcudiyet fikri, yani etnik ve dinsel toplulukların bir arada yaşaması düşüncesi” arasında bağ kurmaktadır (Modood, 2014: 23). Bu bağlamda, siyasal erkin uygulamış olduğu “çokkültürlülük tam olarak kültürel çoğulculuk ve milli entegrasyon arasında yeni bir denge noktası bulma arayışına karşılık” gelmektedir. Çokkültürlülüğün “çok” teriminin nihai anlamı, “çeşitli duyarlılıklara, ihtiyaçlara ve öncelikle cevap verebilecek belirli siyasalar ve bu siyasalardan oluşan yapıların oluşturulması” vasıtasıyla çokkültürlü kurumsal düzenlemeler yapılmasıdır (Modood, 2014: 73).

Çokkültürlülük en basit anlamında hâkim toplum içinde farklı sosyolojik azınlık gruplarının bir çoğulculuk sorunundan ziyade, bu grupların ortak değerler mefhumunun tanınma sorununu olarak tartışılmaktadır. Çokkültürlülük bu bağlamda farklı sosyolojik azınlık gruplarının artan ulus ötesi göçler, mobilizasyon, küreselleşme ve genişleyen sosyalizasyon süreçleri sonucunda günümüz toplumlarının daha fazla çokuluslu, çok etnikli, çokdinli, çokdilli yapıya bürünmesi ile “hem farklı kimliklere saygı hem de yeni vatandaşlık biçimleri ve aidiyet algılarına dair açık bir tartışma” olarak görülmektedir (Doytcheva, 2009; Modood, 2014; Çağırkan, 2016; Yanık, 2013). Çokkültürlülük tartışmalarında siyasal erkin göçmen grupların uyum ve bütünleşme sürecine yönelik değişen politik algısı temel belirleyicilerden biri olmaktadır.

Çokkültürlü toplumlar ve sosyolojik azınlık olarak göçmen gruplar

Çokkültürlü terimi toplum yapılarını tanımlamada çeşitli nedenlerle, “egemen toplumdan dışlanmış ya da kenara itilmiş etnik olmayan çeşitli sosyolojik azınlık gruplarını da içine alacak şekilde oldukça geniş bir anlama gelmektedir. Bu tasarruf sıklıkla engelli bireyler, geyler ve lezbiyenler, kadınlar, işçi sınıfı, ateistler ve komünistler gibi farklı grupların tarihsel dışlanışını tersine çevirme gayretlerini” ifade etmek için kullanılmıştır (Kymlicka, 2015: 51). Çokkültürlü toplumlar, her biri farklı formda olmakla birlikte, kültürel çeşitliliğe iki şekilde cevap verebilir; ya kültürel çeşitliliği olumlu karşılar, onu anlamak için merkeze koyar ve kendi varlığını devam ettirmek için öne sürdüğü kültürel taleplere saygı duyar ya da bu sosyolojik azınlık gruplarını çoğunluk kültürü içinde eriterek asimile eder” (Yanık, 2013: 40-41). Özellikle ulus devlet siyasalarının çokkültürlülüğe tepkisi asimilasyon politikaları üzerinden bu yönde olmuştur. Farklı kökenlerden gelen göçmenlerin oluşturmuş olduğu sosyolojik azınlık grupları bu iki farklı yönelim ile karşı karşıya kalmışlardır.

Çokkültürlülük siyasaları ve azınlıkların hâkim topluma uyumu, bütünleşmeden farklıdır, “yalnızca bireyleri değil, grupları da kimlikler, çağrışımlar, diaspora bağlantıları dahil olmak üzere aidiyet ve siyasi seferberlik düzeyinde” ele alır (Modood, 2014: 78). Bu yönüyle çokkültürlülük tartışmalarında, farklı sosyolojik azınlık gruplarının her yönüyle birbirlerinden farklı olabilecekleri kabul edilir ve bu grupların toplumsal manzaraya farklı şekilde (hibrit aidiyetler ve kimlikler inşa ederek) dâhil olmalarına imkân verilir. Bu bağlamda, farklı sosyolojik azınlık gruplarının tek bir şablona göre uyum sağlamayacakları ve bütünleştikleri toplumu çeşitli şekillerde değiştirecekleri” en temelde kabul edilmiş olur (Modood, 2014: 78-79). Hâkim toplum yapısı içinde birbiriyle çatışma halinde olan farklı sosyolojik azınlık grupları olması ihtimali her zaman vardır. Hâkim toplum içinde “ötekilere” farklılıklarını devam ettirme hakkı tanındığında, kural gereği, bu hakkı tanıyanlar (egemen kültürün üyeleri) kendileri için de kayıtsız kalma hakkına el koyarlar. Karşılıklı anlayış, kayıtsızlıkla birleştiğinde “farklı sosyolojik azınlık gruplarının kültürleri birbirlerinin yanında yaşayabilir fakat birbirleriyle nadiren konuşurlar, konuşurlarsa da silahın namlusunu” kullanırlar (Bauman, 2016: 142). Bu noktada çokkültürlülük hâkim toplum yapısının devamlılığını sağlaması için bir engel teşkil eder. Hâkim toplum yapısı içinde bütünleşme ve uyuma zarar veren bir siyasaya dönüşür. Çokkültürlülük bu bağlamda farklı kökenlerden gelen sosyolojik azınlık gruplarının (göçmenlerde dâhil olmak üzere) ayrılıkçı hareketlerine kaynak sağlamış olur.

Sosyolojik azınlık grupları “geniş toplumsal yapı içerisinde, toplumun genelini yansıtmayan değerler, ritüeller, semboller ve dilsel özellikleriyle farklılaşan gruplardır” (Göker, 2015: 96). Sosyolojik azınlık grupları toplumun bütününe uyum sağlamış olsalar dahi egemen kültürden farklılık arz eden bazı özelliklere sahiptir. Bu tür gruplar genellikle azınlıkta kalan toplulukları ifade etmek için kullanılır. Azınlık konumunda olan ve bazı durumlarda toplumdan tecrit edilen, eşit görülmeyen sosyolojik azınlık grupların üyeleri kendi aralarında dayanışma ve yardımlaşma duygularını pekiştirmesi normal bir tepkidir. Bu nedenle, “sosyolojik azınlık toplulukları, ismen ve cismen farklı oldukları kadar kültürel özellikleri ve geçmişleriyle de hâkim toplumun genelinden farklılaşmaktadır” (Göker, 2015: 97). Bu tür grupların sayılarının artması, bu gruplarının üyelerinin “merkezi başka yerde bulunan bir diaspora yaşamı sürdürmeleri” demektir (Taylor, 2014: 82). Hâkim toplum yapısı içinde “bireyleri farklılık temelinde, dışlanmış

tek bir grubun çatısı altında kategorileştirmek, onların ortak bir yöne sahip olduklarını dile getirmek anlamına geleceği için doğruluk payı vardır. Ancak bu gruplar diğer sosyolojik azınlık gruplarından farklı olabileceği gibi, grup içinde de bireyler birbirinden farklı olabilirler” (Modood, 2014: 69-70).

Göçmen grupların egemen toplumla bütünleşmesi, en temelde sosyolojik azınlık gruplarının toplum yapısına entegrasyonu olarak ifade edilen süreci tamamlaması ile mümkündür. Ev sahibi toplum ve sosyolojik azınlık grupları arasında kültür, değer, davranış, dil gibi birçok farklılık bulunduğu için bu gruplar çoğu zaman kökenleri ve dâhil oldukları hâkim toplum arasında uyum stratejisi geliştirmek zorunda kalırlar. Uyum konusunda genellikle çifte toplumsallaşma sürecini tecrübe eden bu gruplarda, ancak ikinci kuşaklarla birlikte uyumun sağlanmaya başlandığı görülmektedir (Göker, 2015: 129). Üçüncü kuşak ile birlikte bir değişim ve kopuş söz konusu olabilir, ancak bu durum üçüncü kuşak nesillerin hâkim toplumun üyeleri tarafından ‘öteki’ olarak yaftalanmalarına engel değildir. Doğum yeri ve içinde büyüdüğü toplumdan bağımsız olarak üçüncü kuşaklarda ‘öteki’ yani üyesi olduğu sosyolojik azınlığın bir parçası olarak görülür. Göçmen grupların kökenlerinden kopamamaları veya hâkim toplumun üyeleri tarafından her zaman (hâkim toplumda doğmuş olsa dahi) göçmen olarak görülmeleri öteki olarak yaftalanmalarına neden olmaktadır. Farklı kökenlerden gelen göçmen veya sığınmacıların hâkim toplum içinde farklılıkları ve kendilerine has özellikleri ile var olabilmesi hâkim toplumun üyeleri için ‘öteki’ olarak görülen bu grupları farklılıkları ile kabul etmek ve onları farklı gruplar olarak ana akım toplum yapısı içinde varlığını sürdürmesini kabul etmek anlamına gelmektedir. Farklı kültürlerin bir arada olduğu toplum yapılarından farklılıkların birlikte yaşaması her zaman kolay olmamaktadır. Hâkim toplumun üyeleri göçmen veya sığınmacı olarak hâkim topluma katılan gruplara karşı zaman zaman inanç ve değerlerini yargılama, aşağılama, ötekileştirme vb. gibi davranışlara dönüşebilmektedir. Çokkültürlü toplum örgütlenmesinde sosyolojik azınlık grupları çokkültürlü siyasalar sayesinde uyum ve bütünleşme sürecini tamamladığı için ve hâkim topluma aidiyet algısı inşa etmesi daha kolay olduğundan egemen kültürün üyeleri tarafından öteki olarak görülmeleri veya yaftalanmaları daha az rastlanan bir durumdur.

Anavatanlarından zorunlu veya gönüllü olarak göç eden ve bu yönüyle de içinde yaşadığı hâkim toplumdan etnik köken olarak farklılık gösteren birey ve gruplar açısından bakıldığında, “farklı etnisiteye sahip bireylerle karşılaşmış olmak, bu kişilerin etnik kökenlerine daha fazla sarılmalarına veya kökenlerini merak etmelerine neden olabilir. Bu durum özellikle sosyalizasyon sürecinin büyük kısmını öz yurdunda (anavatanında) geçirmiş bireyler için daha yaygındır” (Anık, 2012: 55). “Kültürlerin doğal birer olgu olarak, belki ‘ırk’a benzer bir şekilde görüldüğü, böylece belli bir aileden, etnik veya coğrafi kökenden gelen insanların davranışlarının her zaman kökenleri tarafından belirleneceğinin varsayıldığı” söylenir (Baumann, 1996). Böylelikle, “bir etnik grubun dili, giyim tarzı, ekolojik yaşam alanı ve uyumluluğu, kültürel yapısı, soyut ve somut alanlarla veya yaşam ile ilgili değer yargıları diğer etnik gruplardan farklılık arz eder. Bu tür farklılıklar ne kadar belirgin olursa, farklı sosyolojik azınlık grupları arasındaki sınırlar da o denli belirginleşir” (Anık, 2012: 53). Çokkültürlü toplum yapısına sahip toplum yapılarında farklı kökenden gelen sosyolojik azınlıkların siyasal erki elinde bulunduranlardan talepleri karşılık bulduğunda; bu grupların hâkim topluma uyumu daha kolay gerçekleşmektedir. Çokkültürlü politikalar “hâkim toplum içinde sadece birtakım farklı aidiyet algılarının varlığını ve değerini kabul etmekle kalmayan, ayrıca bunları siyasi normlara ve kurumlara kaydetmeyi de öneren belirli bir siyasal programı” ifade etmektedir (Doytcheva, 2009: 17). Bu bağlamda çokkültürlü siyasalar temelde sosyolojik azınlık gruplarının tanınma, eşit muamele görme, ötekileştirilmeme, kendi kültürünü yaşama, kökenini ve tarihini öğrenme gibi temel hak ve özgürlükleri sağlamaya yönelik her türlü politikayı içermektedir.

Çokkültürlü siyasalar sosyolojik azınlık gruplarının talepleri doğrultusunda ortaya çıktığı için bu nokta da gereklilik halini almaktadır; çünkü bu politikalar sosyolojik azınlık gruplarının hâkim toplumla bütünleşmesi için birer rehber niteliğindedir. Bu durumun gerekliliğinin nedeni ise çokkültürlü toplum fikrinin kendisinden kaynaklanmaktadır. Çokkültürlü toplum tezi iki farklı gerçekliğe gönderme yapmaktadır. Çokkültürlülük “öncelikle fiili bir durumdur; günümüz toplumları kültürel bakımdan çeşitlilik arz etmektedir. İkinci olarak, çokkültürlülük; kişi haklarını,

demokrasiyi ve kültürel cemaatlerin haklarının kabulünü savunan politik bir proje ve dolayısıyla bir örgütlenme modelidir” (Bourse, 2009: 20). Bourse’nin çokkültürlü toplum tezini oluşturan iki gerçeklik olgusu günümüz toplumlarının yapısına gönderme yapmaktadır. Günümüz toplumları farklı nedenlerden dolayı çokkültürlü bir yapıya bürünmüşlerdir ve çokkültürlü siyasalar toplumu oluşturan sosyolojik azınlık gruplarının birlikte yaşamasına imkân tanıyan bir örgütlenme modeli olarak ortaya çıkmıştır. Göçmen grupların ana akım topluma uyumu ve bütünleşmesi ise ancak çokkültürlü toplum örgütlenmesi içinde mümkün olabilmektedir. Göçmen grupların hâkim topluma uyum ve bütünleşmesinin sağlanması aynı zamanda bir gerekliliktir. Çokkültürlü bir yapıya sahip olan ana akım toplumun, üyeleri arasında (hâkim toplumu oluşturan bütün sosyolojik azınlık grupları dâhil olmak üzere) uyum ve bütünleşme sağlanmadan ve en önemlisi ortak bir aidiyet hissi geliştirilmeden hâkim toplumun istikrar sağlaması ve uzun süre ayakta kalması imkânsızdır. Benzer şekilde çokkültürlü siyasaların veya örgütlenmenin olmadığı hâkim toplum yapılarında göçmen grupların ana akım topluma sadece vatandaşlık bağı ile bağlı olması veya eşit vatandaşlık anlayışı olması bu toplumlarda “ortak bir aidiyet algısı oluşturmak için en önemli koşul olmasına rağmen tek başına” yeterli değildir (Parekh, 2002: 435). Farklı kökenlerden gele göçmen grupların vatandaşlık bağı ile hâkim topluma bağlı olması ve yasalar önünde eşit sayılması (bu durum uygulamadan farklılık gösterebilir) göçmenlerin yasal haklarının güvence altına alınmasını ifade eder. Diğer yandan, göçmen grupların hâkim topluma uyumu, bütünleşmesi ve aidiyet hissinin varlığı göçmenlerin toplum içinde güvenli bir yaşam sürmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, “vatandaşlık bağına sahip olmak ya da vatandaş olmak, çokkültürlü politikalarda farklı sosyolojik azınlık gruplarının kendini yaşadığı topluma ait hissetmesinde yeterli bir uygulama değildir. Bu durum, ancak ve ancak biçimsel düzenlemelere ek olarak, informal bağların ve toplumsal ilişkilerin inşa edilmesiyle” mümkün olacaktır (Göker, 2015: 152).

Göçmen grupları da dâhil olmak üzere farklı sosyolojik azınlık gruplarının üyeleri hâkim toplumun kültüründen, dilinden, dininden farklı olabileceği gibi kendi içinde de grubun diğer üyeleri arasında farklılıklara sahip olabilirler. Sosyolojik azınlık grubu olarak göçmenlerin diğer gruplarla sosyalizasyon süreçlerine girmesi ve artan mobilizasyon süreçleri farklı kimlik ve aidiyet algılarının hâkim toplum yapısı içinde ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu kimlik ve aidiyet algıları göçmen gruplar için farklılık arz etse de aynı göçmen grubunun üyeleri arasında da farklı kimlik ve aidiyet algıları inşa edilebilir. Bu bağlamda çokkültürlü toplum yapılarında farklılıkların görünür olmasını sağlamak, farklı kimlik ve aidiyet algılarının varlığını ve entegrasyonunu sağlamada örnek teşkil etmektedir. Köken ülkelerinden uzakta doğan yeni kuşak göçmenler girmiş oldukları sosyalizasyon ve mobilizasyon süreçlerine bağlı olarak aidiyet ve kimlik algılarını bireysel olarak belirleyebilir. Göçmen gruplar ev sahibi ülkede kökenlerinden getirmiş oldukları farklılıklardan tamamen vazgeçmeden kimliklerini genellikle hibrit kimlik (Amerikan-Çinli, İngiliz-Pakistanlı vb. gibi), çoğul kimlik, melez kimlik, brikolaj kimlik, senkretik kimlik gibi çoğulluk, sentez ve karışım halini ifade eden kavramlarla birlikte” ifade etmektedirler (Göker, 2015: 107-108; Çağırkan, 2016: 2617). Hibrit kimlikler geniş bir aralıkta ve birden fazla formu olan kimlik algılarıdır. Bu formlar: sınırlar, cinsiyet algıları, yeni kimlikler, diaspora ve iç koloni –sınırları içinde oluşan– hibritizmdir (Cieslik-Verkuyten, 2006: 78). Çokkültürlü toplum örgütlenmesinin sonucu olarak göçmen grupların inşa etmiş olduğu bu hibrit kimlik ve aidiyet algıları her ne kadar parçalanmış görünse de toplumun bütününe ifade ettiği için kapsayıcı bir formu vardır.

Çokkültürcülük tartışmaları ve göçmen grupların uyumu

Günümüz toplumları hemen hemen tek kültür, dil, etnisite, din, kimlik, aidiyet algısına bağlı yapılarını sürdürmez noktaya gelmiştir (Berry, 2009). Ulus ötesi göç ve ulus ötesi diaspora kavramları günümüzde toplumsal yapıları anlama ve açıklama çabaları içinde yoğun olarak tartışılmaktadır. Farklı nedenlerden dolayı göç eden veya etmek zorunda kalan birey veya gruplar, göç ettikleri toplumlarda varlıklarını grup olarak sürdürme eğilimindedirler. Bu durum genel olarak göç eden grupların topluluk halinde hareket ederek ilk yerleşim aşamasında karşılaştıkları sorunlar karşısında varoluşsal güven sorunu yaşamalarını önlemeye yöneliktir. Günümüzde ulus ötesi göçler başta olmak üzere farklı nedenlerden dolayı hâkim toplum yapısı

içinde göçmen veya sığınmacı olarak yaftalanan bu gruplar çokkültürlü siyasaların zorunluluğunu beraberinde getirmiştir. Çok uluslu veya çokkültürlü toplumlarda farklı kökenlerden gelen sosyolojik azınlık gruplarının beraber yaşamaları ve birbirlerine uyum sağlamalarını kolaylaştıracak yöntemler (politikalar) bulmaları gerekir (Berry vd. 2006).

Farklı kökenden gelen göçmen grup diğer gruplarla ve hâkim toplumun üyeleri ile birlikte yaşamak ve hâkim topluma uyum sağlama sürecinde aynı zamanda kültürleşme sürecinden geçer. Kültürleşme sürecinde, egemen kültürün üyeleri ve diğer sosyolojik azınlık grupları ile aralarında gerçekleştirdikleri sosyal etkileşimin bir sonucu olarak hem ana akım toplumun hem de göçmen topluluğunun temel farklılıkları olan dil, değerler, kimlik, kültür ve davranışlarında bazı değişimler meydana gelir (Saygın-Hasta, 2018: 313). Berry'e göre hâkim toplum yapısında varlığı sürdüren sosyolojik azınlık grupları için bu değişimler dört temel kültürleşme yönelimi olarak ortaya çıkar. Bu kültürleşme yönelimleri: "asimilasyon (assimilation), ayrılma (separation), bütünleşme (integration) ve marjinalizmdir" (marginalism) (Berry, 2001: 619). Bu yönelimlerden ilki olan asimilasyon, sosyolojik azınlık grubunun kendi kültürünü devam ettirmeyip, ana akım toplumun kültürel özelliklerini benimsemesi ve eritme politikalarının sonucu olarak hâkim toplumun kültürüne tamamen benzeme arzusuna karşılık gelmektedir. İkinci yönelim olan ayrılma ise sosyolojik azınlık topluluğunun yani göçmenlerin kendi kültürel özelliklerini devam ettirip hâkim toplum ile sosyalizasyon sürecine girmekten kaçınmasıdır. Üçüncü yönelim olan "bütünleşmede sosyolojik azınlık grubu kendi kültürünü devam ettirirken, bir yandan da hâkim toplumla sosyal etkileşime girmesidir. Bütünleşme yöneliminde sosyolojik azınlık grubunun üyeleri bir yandan kökenlerinden getirdikleri kültürel bütünlüklerini korurken diğer yandan da hâkim toplum ile bütünleşmek ister ve bu nedenle her iki kültüre ait birçok farklılıkları benimsemeye çalışır. Sosyolojik azınlık grubu olarak göçmenlerin son kültürel yönelimi olan marjinalizm ise göçmen grubunun üyelerinin kendilerini ne kendi öz kültürel gruplarıyla ne de hâkim toplumla özdeşleştiremedikleri durumlarda ortaya çıkan yönelimdir (Berry, 2001: 619, Berry vd. 2006: 306).

Berry'nin kültürel yönelim olarak ele aldığı bütünleşme süreci göçmen grupların hâkim topluma uyum ve bütünleşme sürecini kolaylaştıran çokkültürlü siyasaların uygulandığı veya siyasal erk tarafından benimsendiği çokkültürlü toplum örgütlenmelerinde yaygındır. Günümüz çokkültürlü toplumlarında da toplumsal değişimler ekseninde, farklılıkları yok saymak artık mümkün olmadığından, "kültürel olarak farklılıkları benimseyici dil, din, renk, etnisite, cinsiyet, cinsel yönelimler gibi farkları gözetmeden değerlendiren bir anlayışı benimsemenin, toplumsal çatışmayı önlemek açısından faydalı olabileceği görüşü gitgide yaygınlık" kazanmaktadır (Tuna-Özbek, 2014: 222). Toplamların çokkültürlü bir yapıya sahip olması veya çok etnikli olması yalnızca toplumun demografik yapısıyla veya ekonominin bu çoğulcu yapıdan nasıl etkilendiği ile ilgili değildir. Toplumsal yapı içerisinde her kurumun bu çoğulculuktan etkilendiği ve yeni bir siyasi gündem gerektiren bir dizi meydan okumayla karşı karşıya olduğunun da anlaşılması gerekmektedir. Bu yeni siyasi anlayış çokkültürlülüğün hâkim topluma dâhil olan tüm sosyolojik azınlık gruplarına eşitlik argümanı ile yaklaşmasıdır (Modood, 2014: 18). Diğer taraftan, artan mobilizasyon süreçleri ve kitle ulaşım araçlarının sağladığı imkânlar "günümüzde sosyolojik azınlık gruplarının çoğul, başka bir ifadeyle parçalanmış aidiyetler üzerine kurulu hibrit kimlikleri birçok toplumsal soruna da neden" olabilmektedir (Göker, 2015: 77).

Göçmenlerin veya sığınmacıların göç etmelerinin/ettirilmelerinin nedenleri farklı olsa dahi genel olarak günümüzde yaşanan uluslararası göçler, bu toplulukları ev sahibi ülkelerde sosyolojik azınlık gurubu statüsüne indirgemektedir. Ancak yine de egemen toplum yapısı içinde göçmenler bütün farklılıklarına rağmen tek bir ulus gibi görülmeye devam etmektedir, fakat göçmenler bir ulus değildir ve onların yurtları yoktur. Hâkim toplumun üyeleri için onların tamamı 'göçmen' veya 'sığınmacıdır', onların farklı kökenlerden gelmiş olmaları ev sahibi ülkede bir farklılık yaratmamaktadır. Bu grupların asıl özgünlüğü aile hayatlarında, kendilerine ait ve topluluk içi dayanışmanın bir unsuru olan gönüllü kuruluşlarında ortaya çıkmaktadır. Çoğu durumda bu örgütlenme hâkim toplumun kurumsal bütünleşmeleriyle çelişmez. Göçmenler aynı zamanda egemen kültürün kamu kurumlarında yer alır (işçi, öğretmen, polis, asker, vb. gibi), dilini öğrenir ve bu dili veya dilleri günlük hayatlarında kullanırlar" (Kymlicka, 2015:

46). Bu durum belli bir seviyede sosyalizasyon süreçlerini zorunlu kılar. Bu süreçler hâkim toplumun üyeleri ve göçmen gruplar arasında sosyal etkileşim düzeyini artırır. Sosyal etkileşimin nasıl ve ne şekilde olduğu temelde göçmen grupların hâkim topluma uyumunu, bütünleşmesini (kültürel yönelim olarak) ve aidiyet algısını belirler. Hâkim toplumun sosyolojik azınlık grubu olarak göçmen veya sığınmacılara karşı uyguladığı yaklaşım (siyasalar) bu süreci belirleyen en önemli faktördür. Çokkültürlü toplum örgütlenmesine sahip olmayan toplumlarda uygulanan asimilasyon veya eritme potası siyasaları göçmen grupların ana akım toplum yapısına entegrasyon sürecini sekteye uğratabilmektedir.

Çokkültürlü toplum örgütlenmesinde göçmenlerin hâkim toplumla kültürel anlamda entegrasyonu ise “göçmen gruplar ve yerleşik toplumun, birbirlerinin kültürlerine saygı göstererek ve hatta karşılıklı etkileşim ve iletişim yoluyla birbirlerinin sosyo-kültürel varlığını tümünden yok etmeden bir senteze ulaşması” sürecidir (Canatan, 1990: 59). Göçmen grupların hâkim topluma uyumu bu bağlamda kökenlerinden getirmiş olduğu farklılıklardan tamamen vazgeçmeden veya vazgeçmek zorunda kalmadan bir hibritizasyon sürecine işaret etmektedir. Bu süreç temelde göçmen gruplarının üyelerinin “etnik, dini veya kültürel bir sosyolojik azınlık gruba aidiyetini ve o grupla özdeşleşmesinin sonucu olarak tanınma talebinin temel hak olarak” görülmesidir (Cuche, 2004: 144). Asimilasyon siyasalarının egemen olduğu toplum yapılarında sosyolojik azınlık gruplarının üyeleri egemen toplumun üyelerinin sahip olduğu temel haklara (dillerini ve tarihlerini öğrenme olanağını gibi) sahip değilse, bu tür toplumsal örgütlenmelerde toplumsal eşitliğin kabul gördüğünü söylemek son derece güçtür. Çokkültürlülük, toplumsal eşitliğin sağlanmasına yönelik siyasaların oluşturulmasında etkili olmaktadır. Siyasi yapının ürettiği çokkültürlü politikalar ve bu politikaların sonucu olan yasalarla korunan düzen içinde herkese eşit şekilde uygulanan kanunlar ile göçmen grupların hâkim topluma uyum süreci hızlanır. Çokkültürlülüğün siyasi bir program olarak uygulanması ise “hâkim toplum içinde kurumsal anlamda değişikliklerin yapılması ve daha genel anlamda devlet kurumlarının daha aktif bir rol oynaması” anlamına gelmektedir (Doytcheva, 2009: 25). Bu uygulamaların tamamının siyasi yapının unsurları tarafından benimsenip uygulanması çokkültürlü siyasaların toplumsal yapı içinde yer aldığının göstergesi olacaktır. Böylelikle çokkültürlülük ideolojik veya toplumsal bir çoğulculuktan normatif ve yapısal bir çoğulculuğa dönüşmüş olacaktır.

Çokkültürlülük anlayışı sosyolojik azınlık gruplarının hâkim topluma entegrasyon sürecini çift yönlü bir bütünleşme süreci olarak görür. Aynı zamanda bu sürecin her bir sosyolojik azınlık grubu için farklı şekillerde işlediğini kabul eder. Asimilasyon siyasalarının sonucu olarak eritme potası anlayışı farklı entegrasyon süreçlerini ret ederken, salata modeli politikaları farklı grupların hakim topluma farklı şekillerde dahil olabileceğini, her sosyolojik azınlık grubunun kendine özgü bir entegrasyon sürecinden geçtiğini ve dolayısıyla hakim toplum yapısı içinde bütün sosyolojik azınlık gruplarına (farklı kökenlerden gelen göçmen gruplar dahil olmak üzere) uygulanabilecek tek bir bütünleşme şablonunun olmasının mümkün olmadığına inanır (Modood, 2014). Bu bağlamda çokkültürlülük göçmen grupların uyum ve bütünleşme şablonlarının farklılıklarını kabul eder ve hâkim topluma aidiyet algılarının çeşitlenmesini savunur. Çokkültürlü siyasaların farklı uyum ve bütünleşme şablonlarını kabul etmesi göçmen grupların hâkim topluma aidiyet algısı inşa sürecini kolaylaştırır ve bu aidiyet algısı çokkültürlü toplum yapılarının süreklilik arz etmesi için son derece önemlidir. Göçmen grupların çokkültürlü toplumsal örgütlenme içinde aidiyet algısı inşa etmesi asimilasyon süreci ile aynı şey değildir. Asimilasyon sürecinde göçmen gruplar kökenlerinden getirdikleri farklılıkları eritme potasından geçirerek hâkim topluma aidiyet algısı inşa eder bu tarz bir uyum gerçekçi olmayan ve baskıcı bir siyasadandır. Çokkültürlü siyasalar içinde salata modeli anlayışına göre inşa edilen uyum ve bütünleşme sürecinde ise; çoğulcu bir toplumda etnik, dinsel, cinsel, kültürel, bedensel, dilsel farklılıklar temelindeki kimlik ve aidiyetlerin kabulüne ve bireylerin veya grupların bu tür farklılıklarından dolayı negatif ayrımcılığa maruz kalmalarının önlenmesine yönelik bir kimlik ve aidiyet siyasetidir (Anık, 2012: 76-77).

Çokkültürlülük politikaları kapsamında, ulus ötesi göçlerle oluşan sosyolojik azınlıklara, çoklu etnik haklar diye adlandırılan özel haklar tanınmaktadır. Farklı gruplara tanınan bu haklar, sosyolojik azınlık gruplarının toplumdan ayrılması veya ötekileştirilmesi değil, topluma

daha fazla bütünleşmesini teşvik etmektedir (Kymlicka, 1995). Çokkültürlü politikaların bu özel haklara sahip olan gruplara, “toplum içinde başarı şansları azalmadan farklılıklarını ve kültürleriyle duydukları gururu ifade etmelerine olanak tanıması” gerekir (Doytcheva, 2009: 54). Çokkültürlü toplumsal örgütlenmelerde hâkim toplum yapısı içinde kapsayıcı bir kimlik ve aidiyet anlayışının olması göçmen grupların itibar ettikleri kimlik ve aidiyet algıları üzerine kuruludur, eğer egemen kültürün üyeleri onlara saygı gösterir ve onları hakir” görmezse (Modood, 2014: 204), bu gruplar hâkim topluma uyum ve bütünleşme sürecini daha kolay tamamlar. Uluslararası göçler genel olarak köken ülkeler olarak gelişmemiş ülkelere doğru gerçekleştiği için, ev sahibi (hedef) ülkelerde hâkim toplumun üyeleri göçmen gruplara karşı bazı önyargılara sahip olabilmekte veya kalıp yargılarla bu grupları yaftalayabilmektedirler. Bu yaftalamalar ise küçük düşürücü, aşağılayıcı ve olumsuz anlamlar içeren ötekileştirmeler olarak görülmektedir. Göçmen gruplar kökenlerinden dolayı maruz kaldıkları bu tür aşağılamalar veya yaftalamalardan dolayı ana akım topluma uyum sağlama ve bütünleşme noktasında istekli olamamaktadır. Dahası bu durum göçmen grupların köken algılarının güçlenmesine ve farklılıklarına olan bağlılıklarının artmasına neden olmaktadır. Çokkültürlülük bu noktada göçmen grupların ana akım topluma uyum sağlamasında bir yöntem olarak ortaya çıkmaktadır. Çokkültürlülük farklı kökenlerden gelen göçmen grupların kendi aralarında çatışma ihtimalinin ve toplumsal yapının bütünlüğüne zarar verme olasılığının yanında hâkim toplumun bir arada kalmasını sağlamaktadır.

Hâkim toplum üyelerinin göçmen grupları ötekileştirmesi, aşağılayıcı ifadeler kullanması sonucu bütünleşmenin sağlanamadığı durumlarda, göçmenler veya sığınmacılar toplu olarak belli bir bölgede yaşama eğilimine girerler. Göçmen gruplar bu sayede varoluşsal güvensizlik sorununu çözmeye çalışırlar. Bu durum “ayrışma/kapanma-özel alana sıkışma olarak ifade edilmiştir. Ayrışma ya da bir diğer ifadeyle “segregasyon” göç alan toplumların birlikte yaşamak adına geliştirdikleri bir politikadır, ancak bu durum belli ölçüde göçmenlerin tercihi sonucunda ortaya çıkar. Ayrışma; “göçmen nüfusunun toplumdan ayrı bir konumda yaşamasını sağlamak ya da belli bir bölgede türdeş ve kendini denetleyen topluluklar içinde örgütlenmelerine izin vermektedir” (Göker, 2015: 141). Bu durum ev sahibi toplum ile göçmen toplulukları arasındaki ilişki ve etkileşim süreçlerinin mümkün olan en az düzeye inmesine neden olur. Göçmen grupları arasında da bu tür durumların yaşanmasının birçok faktörü vardır. Sosyal güvenlik, sosyal sermaye, dışarıya itilme, ayrımcı uygulamalara maruz kalma, içe kapanma ve kendi topluluk üyeleri ile birlikte yaşama arzusu göçmenlerin toplumdan uzaklaşmalarına neden olur. Hâkim toplum tarafından göçmenler veya sığınmacılar mekânsal bir ayrışmaya tabi tutulduğunda göçmen mahalleleri oluşmaya başlar (Avrupa’nın belli şehirlerindeki Çin mahalleleri gibi). Mekânsal düzeyde yaşanan ayrışma aynı zamanda kültürel uzaklıkların da artmasına neden olmaktadır. Mekânsal ve kültürel uzaklık sosyalizasyon sürecini olumsuz etkileyeceğinden, göçmenlerin hâkim toplumla entegrasyon sağlaması daha zor ve karmaşık bir hal alacaktır. Bu tip bir uyum politikası genellikle toplum içinde paralel toplumların oluşmasına neden olacaktır” (Göker, 2015: 140). Bu gibi durumlarda göçmen grupların hâkim toplumla tam bir entegrasyon sağlanması mümkün değildir. Belli bölgelerde toplanan göçmen grupları bütün olarak ‘aynılıklarını’ koruyarak göç ettiği ülkede yaşamaya devam edebilir.

Çokkültürlülük göçmen gruplar başta olmak üzere farklı kökenden gelen grupların farklılıklarını koruyarak ana akım toplum yapısına dâhil olduğu uyum sürecini öngörmüş olsa da uygulamada bu anlayış aynı karşılığı bulamamıştır. Egemen kültür dışında kalan farklılıklar sadece “hâkim toplumun dili, bilgisi ve denetimi dâhilinde kaldıkları sürece kabul edilebilir olarak anlaşılmıştır. Bunun dışında kalan yani egemen kültür tarafından onaylanmayan (beğenilmeyen) farklılıklar ise hâkim toplum yapısı içinde var olmalarına izin verilmeyen –verilse bile– hoş karşılanmayan varlıklar” olarak kalmıştır (Göker, 2015: 82). Bu noktada göçmen gruplardan beklenen bir dâhil olma fakat hâkim toplumun beklentilerini karşılayan bir dâhil olma durumudur. Bunun dışında kalan her türlü farklılık istenmeyen ve çoğu zamanda ötekileştirilen (gökkuşağının renklerinden olmayan) farklılıklardır. Bu durumda, göçmenler ve diğer sosyolojik azınlık grupları için hâkim topluma tam anlamıyla bir uyum son derece karmaşık bir hal almaktadır. Aynı zamanda farklı etnik, dinsel, dilsel vb. farklılıklara sahip olan grupların aynı

toplum yapısı içinde varlığını sürdürmesi, bu gruplar arasında birbirine üstünlük kurma veya belli grupların ayrılıkçı hareketlere başvurmalarına neden olabilir. Bu durum hâkim toplum yapısı içinde göçmen gruplar da dâhil olmak üzere farklı kökenden gelen grupların ana akım toplum uyum sağlaması ve bütünleşmesi yerine var olan bütünlüğe zarar verebilir.

Sonuç

Sosyolojik azınlık grubu olarak hâkim toplum içinde varlığını sürdüren gruplarının köken kültürlerine olan bağlılıkları hâkim topluma uyumunu ve bütünleşmesini zorlaştıran bir durum olarak görülmektedir. Ancak bu yaklaşım daha çok ulus devlet politikalarının bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. Özellikle son yıllarda artan mobilizasyon ve gelişen kitle iletişim teknolojileri sayesinde hâkim toplum yapılarının çoketnikli, çokdinli ve çokkültürlü bir yapıya sahip olduğunu söylemek mümkündür. Günümüzde gönüllü veya zorunlu nedenlerden dolayı göç eden ve vatanından uzakta yaşayan kişi sayısı 2018 yılı Birleşmiş Milletler Göç Raporuna göre yaklaşık olarak 258 milyondur. Uluslararası göçmen sayısının arttığı son dönemlerde hâkim toplum yapıları içinde göçmen grupların sayıları da artmıştır. Bu çoklu yapı içinde sosyolojik azınlık gruplarının hâkim topluma uyumu ise ortaya çıkan yeni oluşumlar ve anlayışlara bağlı olarak çokkültürlülük tartışmaları içinde çokkültürlü politikaları gündeme getirmiştir. Çokkültürlülük tartışmaları farklı kökenlerden gelen göçmen grupların veya diğer azınlık gruplarının artan tanınma, kültürünü, tarihini, dilini vb. gibi farklılıklarını sürdürme talepleri sonrasında gündeme gelmiştir.

Çokkültürlülük tartışmaları yeni bir durum olmasına rağmen eski imparatorluk yapıları da dâhil olmak üzere çokkültürlü toplumlar hemen hemen her dönemde var olmuştur. Ancak son dönemde toplum yapılarının daha fazla çokkültürlü bir yapıya sahip olması, kavramın siyasi olarak tartışılmaya başlanmasına neden olmuştur. Bu aşamada temel problem farklı kökenlerden gelen ve hâkim toplum yapısı içinde kendini farklı konumlandıran sosyolojik azınlık gruplarının hâkim topluma uyumuna imkân sağlayacak siyasaların oluşturulmasıdır. Dahası farklı kökenlerden gelen, sosyolojik azınlık grubu olarak kendini toplumun kalanından farklı tanımlayan gruplar hâkim toplum yapısı içinde her zaman bir öteki olma sorunu ile karşı karşıyadır. Öteki olarak varlığını sürdüren gruplar ise hâkim toplum yapısının bütünlüğüne zarar verir. Çokkültürcülük tartışmalarında sosyolojik azınlık gruplarının uyumlarının ancak onların kimlikler, çağrışımlar, diaspora bağlantıları, aidiyet algıları dahil olmak üzere her yönüyle birbirlerinden farklı olabileceğini kabul edip, toplumsal manzaraya farklı şekilde dâhil olmalarına imkân verildiğinde mümkün olabileceğini öne sürmektedir. Bu durum hâkim toplum yapısı içinde farklı sosyolojik azınlık grupları arasında çatışma olasılığını en aza indirmeyi hedeflemektedir. Ancak yine de anavatanlarını terk eden veya etmek zorunda kalan topluluklar hâkim toplum yapısı içinde köken algılarına bağlılığını sürdürebilir ve bu durum uyum sürecine zarar verebilir.

Çokkültürlü siyasaların oluşturulmasında sosyolojik azınlık gruplarının hâkim topluma uyum sağlaması asimilasyon süreci ile aynı şey değildir. Çokkültürlü politikaların uygulanması hâkim toplum içinde sosyolojik azınlık gruplarının itibar ettikleri kapsayıcı bir kimlik anlayışı üzerine kuruludur, hâkim toplumun üyeleri bu kimliklere saygı gösterir ve onları değersiz görmez. Sosyolojik azınlık gruplarının kökenlerinden veya hibridizasyon süreçleri sonucunda oluştuğu ve en önemlisi değer verdiği farklılıkları sürdürebilmesi noktasında tanınan haklar, sosyolojik azınlık gruplarının hâkim toplumun bütünlüğe zarar vermeden daha fazla bütünleşmesini teşvik etmektedir. Sosyolojik azınlık gruplarının hâkim toplum tarafından aşağılandığı veya kalıp yargılarla yaftalandığı durumlarda bu gruplar bütün olarak 'aynılıklarını' koruyarak bir arada kalma eğilimindedirler. Belirli bölgelere yoğun olarak yerleşerek, toplu hareket eden bu gruplar varoluşsal güven sorununa çözüm bulmaya çalışır. Ancak bu durum ayrılmaya neden olabilir ve bu grupların hâkim topluma uyum ve bütünleşmesi zorlaşır çünkü sosyolojik azınlık grubu ile hâkim toplum arasındaki sosyalizasyon en aza indirilmiş olur.

Göçmen grupların hâkim toplum yapısı içinde farklılıklarını koruyarak uyum sürecini tamamlaması uygulamada tamamen serbest bırakılmış değildir. Hâkim toplum yapısı içinde geneli ilgilendiren ve hâkim toplumun üyeleri ile bir çatışma ihtimaline neden olabilecek farklılıklar hâkim toplumun bilgisi ve denetimi dâhilinde kaldıkları sürece kabul edilir. Bu alan dışında

kalan her türlü farklılık kültürel zenginlik olarak görülmekten ziyade toplumu ayırıştıran, bütünlüğüne zarar veren ve en önemlisi sosyolojik azınlık grupların hâkim topluma uyumunu zorlaştıran unsurlar olarak görülür. Hâkim toplum yapısı içinde sosyolojik azınlık grubu olarak göçmenler uyum ve bütünlüşme süreci en zor gruplardan biridir. Özellikle zorunlu göç veya sürgün sonucu vatanından veya yurdundan koparılan/kopmak zorunda bırakılan, farklı bir ülkede köken algısını sürdürme eğiliminde olan göçmen gruplar yaşadığı trajik olaylardan dolayı ev sahibi topluma uyumu son derece zordur. Bu bağlamda sosyolojik azınlık grupları içinde göçmenlerin hâkim topluma tam anlamıyla uyumu karmaşık bir hal almaktadır. Karmaşık olmasının nedeni ise çokkültürcülük tartışmaları içinde sosyolojik azınlık gruplarının hâkim topluma uyumu için siyasal erkin ürettiği ve uyguladığı politikalar bir yandan bütünlüşmeyi sağlamaya yönelik siyasalar olarak görülürken, diğer yandan ayırışma veya hâkim toplum yapısı içindeki gruplar arasında çatışma olasılığını arttıran siyasalar olarak değerlendirilmesidir.

Kaynaklar

- ANIK, Mehmet (2012), *Kimlik ve Çokkültürcülük Sosyolojisi*, Açılım Yay., İstanbul.
- BAĞLI, Mahzar ve ÖZENSEL, Ertan (2013), *Çokkültürlü Vatandaşlık*, Çizgi Yay., Konya.
- BAUMAN, Zygmunt (1999), *Sosyolojik Düşünmek*, Çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yay., İstanbul.
- BERRY, John (2001), A Psychology of Immigration. *Journal of Social Issues*, 57 (3), s. 615-631.
- BERRY, John; PHINNEY, Jean; SAM, David ve VEDDER, Paul (2006), Immigrant youth: acculturation, identity, and adaptation. *Applied Psychology*, 55, s. 303-332.
- BERRY, John (2009), Living Together in Culturally-Plural Societies: Understanding and Managing Acculturation and Multiculturalism. In *Perspectives on Human Development, Family, and Culture* (Edt. Bekman ve Aksu-Koç), s. 227-240, Cambridge University Press, New York.
- BOURSE, Michel (2009), *Melezliği Övgü*, Çev. Işık Ergüden, Ayrıntı Yay., İstanbul.
- CANATAN, Kadir (1990), *Göçmenlerin Kimlik Arayışı: Konuk İşçilikten Yerleşik Göçmenliğe*. Endülüs Yay., İstanbul.
- CASTLES, Stephen ve MILLER, Mark (2008), *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*, Çev. Bülent Uğur Bal ve İbrahim Akbulut, Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul.
- CIESLIK, Anna ve VERKUYTEN, Maykel (2006), "National, Ethnic and Religious Identities: Hybridity and the Case of the Polish Tatars. *National Identities*", 8 (2), s. 77-93.
- CUCHE, Denys (2004), *Sosyal Bilimlerde Kültür Kavramı*, Çev. Turgut Arnas, Bağlam Yay., İstanbul.
- ÇAĞIRKAN, Barış (2016), "Göç, Hibrit Kimlik ve Aidiyet: Yeni Toplamlar, Yeni Kimlikler", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5 (8), s. 2613-2623.
- ÇAĞIRKAN, Barış (2017), "Kültür Sosyolojisinde Metodoloji Tartışmaları: İdeoloji Olarak Kültür ve Eylem Olarak Kültür", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 42, s. 147-160.
- DOYTCHEVA, Milena (2009), *Çokkültürcülük*, Çev. Tuba Akıncılar Onmuş, İletişim Yay., İstanbul.
- GÖKER, Göksel (2015), *Göç, Kimlik, Aidiyet: Kültürlerarası İletişim Açısından İsveçli Türkler*, Literatürk Yay., Konya.
- GRISVOLD, Wendy (1994), *Cultures and Societies in Changing World*, Thousand Oaks Publishing House, Pine Forge.

- ÇEVİRİMİÇİ OXFORD İNGİLİZCE SÖZLÜĞÜ, <https://www.oxforddictionaries.com> (Erişim tarihi: 7 Nisan 2020).
- İNTERNET: Birleşmiş Milletler (BM) (2018). Uluslararası Göç Raporu. <https://www.unhcr.org/tr/>
- KYMLICKA, Will (2015), Çokkültürlü Yurttaşlık, Çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yay., İstanbul.
- MODOOD, Tariq (2014), Çokkültürcülük: Bir Yurttaşlık Tasarımı, Çev. İsmail Yılmaz, Phoenix, Yay., Ankara.
- PAREKH, Bhikhu (2002), *The Future of Multi-Ethnic Britain*, Profile Books, London.
- RODOPLU, Ufuk Elif (2014). "Olumlu ve Olumsuz Yönleriyle Çokkültürlülük". <http://akademikperspektif.com/2014/12/16/olumlu-ve-olumsuz-yonleriyle-cokkulturluluk/>, 21.09.2017.
- SMITH, Anthony David (2010), *Nations and Nationalism in A Global Era*, Polity Press, Cambridge.
- TAYLOR, Charles (2014), Çokkültürcülük, Hazırlayan Amy Gutman, YKY, İstanbul.
- TUNA, Muammer ve ÖZBEK, Çağlar (2014), Uluslararası Göçler Sonrası Kimlik Tartışmaları ve Alternatif İki Model: Çok-Kültürlülük ve Avrupa Birliği Yurttaşlığı, Durakbaşa, A., Öner, N. A. Ş. ve Şenel, F. K. (ed.), Yurttaşlığı Yeniden Düşünmek, Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul.
- YANIK, Celalettin, (2013), Etnisite, Kimlik ve Milliyetçilik Kavramlarının Sosyolojik Analizi, Kaygı, 20 (1), s. 225- 237.

